

Сердюк Л. З. Особистісний модус самореалізації майбутніх фахівців / Л. З. Сердюк / Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр./ Ун-т. менедж. освіти НАПН України; редкол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]. – Вип. 10(23)/ голов. ред. В. В. Олійник. – К.: АТОПОЛ, 2014. – С. 239-248.

УДК 159.923.2

**Сердюк Людмила Захарівна, доктор
психологічних наук, доцент, завідувач
кафедри психології Відкритого
міжнародного університету розвитку
людини «Україна»**

ОСОБИСТІСНИЙ МОДУС САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація. У статті розкриваються особливості особистісної організації та опосередкування самореалізації особистісними параметрами при різних рівнях інтегрального показника самоствавлення. Виявлено, що реалізація особистісного потенціалу можлива за умови адекватного самоствавлення, домагань та життєвої перспективи людини.

Ключові слова: самореалізація, самоствавлення, домагання, життєва перспектива, самоорганізація.

Сердюк Людмила Захарівна

ЛИЧНОСТНЫЙ МОДУС САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация. В статье раскрываются особенности личностной организации и опосредованности самореализации личностными параметрами при разных уровнях интегрального показателя самоотношения. Выведено, что реализация личностного потенциала возможна при условии адекватного самоотношения, притязаний и жизненной перспективы человека.

Ключовые слова: самореализация, самоотношения, притязания, жизненная перспектива, самоорганизация.

Serdiuk Liudmyla

PERSONAL MODUS OF FUTURE SPECIALISTS' SELF-REALIZATION

***Resume.** The paper discusses features of personality organization and interrelation between self-realization and personality dimensions at different levels of such an integral indicator as self-attitude. It was found out that realization of personality potential is possible on condition of adequate self-attitude, aspirations and life prospects of a person.*

***Keywords:** self-realization, self-attitude, aspirations, life prospects, self-organizing.*

Постановка проблеми.

Вивчення проблем життєвого шляху особистості вказують на те, що найважливішою умовою розвитку і самореалізації особистості є її життєва перспектива як образ бажаного та усвідомлюваного можливого майбутнього життя. Життєва перспектива дає людині можливість організувати власне життя, планувати та реалізувати його (К. О. Абульханова-Славська), саме в суб'єктивній картині життєвого шляху віддзеркалюються етапи соціального та індивідуального розвитку особистості (Б. Г. Ананьєв), специфічною рисою детермінації людського життя є зумовленість подій життя минулими і майбутнім, цілями й передбачуваними результатами життєдіяльності (О. О. Кронік).

У суб'єктивно перетвореній формі життєві відносини існують як смислові структури особистості – сенс життя, цінності, мотиви та ін. [2, 4, 7]. Тому, перед психологією особистості постає завдання: розібратися, що в діяльності людини утворює суб'єктно-особистісний план, а що є функцією біологічного і соціального індивіда. Людина, як цілісна психологічна система, знаходиться не в протиставленні об'єктивному світу, а в єдності з

ним, з тією його частиною, що має для неї значення, зміст, цінність. Таким чином, особистість студента, будучи включеною до системи освітнє середовище, основною цінністю якого є, як відомо, саморозвиток та самореалізація, повністю залежить від цінностей соціальної спільності, з якою ідентифікує себе особистість.

Аналіз останніх публікацій

Зважаючи на те, що однією із найважливіших детермінант *саморозвитку і самореалізації* людини є її *ставлення до себе* (самоствалення), закономірно припустити, що реалізація особистісного потенціалу можлива лише за умови її адекватного самоствалення, домагань та життєвої перспективи людини.

Ми цілком поділяємо погляди представників школи Д. М. Узнадзе про те, що ставлення людини до себе визначається як установочне утворення. У даній традиції концептуальна модель самоствалення як соціальної установки найбільш детально розроблена Н. І. Сарджвеладзе, який ввів «самоствалення» у науковий обіг як спеціальне поняття, класифікуючи його як підклас соціальної установки. Самоствалення – це ставлення суб'єкта потреби до ситуації її задоволення, що спрямоване на самого себе [5, 6].

Метою статті є обґрунтування та виявлення можливих варіантів взаємодії цілісної системи «особистість» із іншими її складовими: ставленням до оточуючих та самостваленням, прагненням до самореалізації, а також чинників переходу віртуальних станів, властивих цілісній системі «особистість – соціальне середовище», у реальну поведінку.

Виклад основного матеріалу

Для визначення ролі особистісної організації студентів у формуванні їх прагнення до самореалізації використовувалися тест-опитувальник самоствалення особистості В. В. Століна, С. Р. Пантїлеєва, самоактуалізаційний тест (САТ) Е. Шострома (адаптація Ю. Є. Альошиної, Л. Я. Гозмана, М. В. Загіки і М. В. Кроза), методика «Індекс життєвого стилю» (ІЖС) Г. Келлермана, Р. Плутчика, тест смисложиттєвих орієнтацій

(СЖО) Дж. Крамбо, Л. Махоліка (адаптація Д. О. Леонтєва). Загальна кількість досліджуваних склала 345 студентів кількох ВНЗ м. Києва.

Аналізуючи отримані показники, слід зазначити, що більшості з них характерний середній (50-74 балів) та високий рівень (більше 74 балів). Дані наведені в таблиці 1.

Хоча більшості досліджуваним характерні високі показники глобального самоствавлення. Проте структура самоствавлення різниться вираженістю його компонентів, тобто його підтримка відбувається за рахунок різного співвідношення показників самоствавлення. Значення показників «самоповаги» та «аутосимпатії» свідчать про здатність досліджуваних контролювати власне життя та бути самопослідовними, вони вірять у свої можливості та здібності, мають позитивну самооцінку і схвалюють себе в цілому. Разом з тим показники «очікування позитивного ставлення інших» мають низькі значення. Згідно з поглядами В. В. Століна, у нормально функціонуючій системі самоствавлення зменшення якого-небудь емоційного компонента може бути зкомпенсовано збільшенням іншого компонента, щоб інтегральне самоствавлення залишилося на високому рівні [9]. Тому самоствавлення є відображенням інтегрованості та безконфліктності певної смислової структури. При формуванні адекватного ставлення до себе особистий досвід відіграє домінуючу роль у порівнянні із зовнішньою оцінкою. Проте, висока адекватна зовнішня оцінка, в свою чергу, має також вплив на самооцінку.

Таблиця 1

Середньостатистичні показники самоствавлення студентів

	Глобальне самоствавлення	Самоповага	Аутосимпатія	Очікування позит. ставлення інших	Самоінтерес	Самовпевненість	Очікування ставлення інших	Самоприйняття	Самопослідовність	Самозвинування	Самоінтерес	Саморозуміння
$\bar{X}$	75,2	60,8	60,9	54,6	74,1	56,9	57,7	68,2	57,5	52,2	65,4	58,6

Md	80,0	66,5	69,6	53,0	82,3	65,6	59,2	68,3	60,4	48,2	70,0	68,6
Mo	85,0	58,6 ^a	70	72,3	92,3	65,6	80	70,6 ^a	60,3	27,6	80,0	43,3
S _x	19,9	25,3	23,4	28,2	26,1	26,2	27,2	25,5	23,3	27,4	27,8	25,8

Примітка: $\bar{X}$ – середнє значення; Md – медіана; Mo – мода; S_x – стандартне відхилення; а – є декілька мод, вказана найменша

У студентів досить високими є показники «самоінтересу», що є показником інтересу до власних думок і почуттів та впевненості у своїй цікавості для інших. Високими показниками характеризуються шкали «самоприйняття», «самопослідовність» та «саморозуміння», що цілком можна вважати ознаками особистісної зрілості, здатності до самокерівництва власною діяльністю. Проте, є також значна частка людей з низьким рівнем сформованості як глобального самоствавлення, так і його складових. Ця частина осіб може мати певні труднощі в самодетермінації своєї діяльності, усвідомлення життєвих перспектив та власних можливостей.

Характеризуючи дані в таблиці 2, слід зазначити, що приблизно 60 % досліджуваних мають високий рівень глобального самоствавлення. Середній рівень глобального самоствавлення характерний для 30 % (в середньому), що свідчить про досить високий рівень самоповаги та самоінтересу, задоволення власним «Я», своїми здібностями до навчання та опанування професії. Дещо нижчий рівень аутосимпатії, особливо на 1 курсі, є наслідком, мабуть, підвищеного рівня тривожності та невпевненості в собі, що можна пояснити адаптацією до навчання. Загалом, достовірно змінюються із часом лише показники самоінтересу та очікування ставлення інших ($p < 0,001$).

Таблиця 2

**Вираженість самоствавлення студентів (у %) на різних
курсах навчання**

Рівень	Курс	Глобальне самоствавлення	Самоповага	Аутосимпатія	Очікування позитивного ставлення інших	Самоінтерес
високий	I	57	42	29	14	35
	IV,V	67	44	38	14	54

середній	I	29	29	25	32	29
	IV,V	21	25	33	40	19
низький	I	14	29	46	54	36
	IV,V	12	31	29	46	27

У самоствавленні прослідковується тенденція до заниження самоствавлення за шкалами «очікуване ставлення інших», «саморозуміння» і «ставлення інших».

Аналізуючи взаємозв'язки показників самоствавлення, ми виявили наступне :

- глобальне самоствавлення має високий зворотний кореляційний зв'язок зі ставленням до майбутнього (-0,90), до одногрупників (-0,68);
- самоповага корелює зі ставленням до майбутнього (-0,76), до вищестоящих осіб (-0,64), до одногрупників (-0,67);
- аутосимпатія корелює із ставленням до одногрупників (-0,74), почуттям провини (-0,76);
- самоінтерес корелює зі ставленням до майбутнього (-0,81), до одногрупників (-0,65);
- самоприйняття – зі ставленням до майбутнього (-0,89), сексуальними взаєминами (-0,80), ставленням до матері (-0,82);
- самопослідовність корелює зі ставленням до осіб протилежної статі (-0,62);
- самозвинувачення – зі ставленням до себе (0,82), зі ставленням до підлеглих (0,63), до вищестоящих осіб (0,62), до минулого (0,70), до сім'ї (0,63), з почуттям провини (0,86);
- самоінтерес корелює зі ставленням до майбутнього (-0,92), до одногрупників (-0,92);
- саморозуміння – зі ставленням до батька (-0,65), до майбутнього (-0,71), до сім'ї (-0,76), до одногрупників (-0,76).

Отже, в загальній структурі самоствавлення на нього найбільший вплив має ставлення до майбутнього та до одногрупників, що, очевидно, характерно для студентського періоду життя.

Самоствавлення як смислове утворення має для суб'єкта непорушну значущість. Всяка його зміна пов'язана з внутрішньоособистісними конфліктами, супроводжується переживанням загрози руйнування самоідентичності. Тому воно активно захищається, підтримується суб'єктом. Дослідження психологічної природи захисту самоствавлення, виявлення чинників, які зумовлюють його стиль, виявлення особистих ресурсів, що дозволяють подолати захисні способи поведінки, є необхідною умовою вивчення закономірностей становлення зрілої особистості, здатної до самореалізації.

Для подальшого аналізу вибірка досліджуваних була розділена нами на три групи за рівнем вираженості інтегрального показника самоствавлення.

Аналіз кореляційних зв'язків домінуючих механізмів психологічного захисту із показниками самоствавлення при різних його рівнях свідчить про різні типи особистісної інтеграції.

При високих показниках самоствавлення, значимих зв'язків із психологічними захистами виявлено досить мало, причому це переважно обернені кореляційні зв'язки. Зокрема, самоповага на рівні $p < 0,001$ корелює із регресією (-0,25), очікування позитивного ставлення (0,22) та самоінтерес (-0,25), самоприйняття із запереченням (0,23). Тобто самоствавлення, в даному випадку, не потребує особливої підтримки.

При середньому рівні вираженості показників самоствавлення, його рівень пов'язується із значно більшою кількістю психологічних захисних механізмів. Самоповага пов'язана із регресією (-0,26, $p < 0,001$); аутосимпатія пов'язана із широким спектром захисних механізмів – із регресією (-0,21, $p < 0,05$), заміщенням (-0,32, $p < 0,001$), інтелектуалізацією (-0,22, $p < 0,05$), реактивними утвореннями (0,26, $p < 0,001$); очікування позитивного ставлення інших – із компенсацією (-0,29, $p < 0,001$), проекцією (-0,21, $p < 0,05$),

заміщенням (-0,27, $p < 0,001$), інтелектуалізацією (-0,22, $p < 0,05$); самоінтерес пов'язаний із витісненням (-0,26, $p < 0,001$), регресією (-0,29, $p < 0,001$), заміщенням (-0,26, $p < 0,001$); самопослідовність (самокерівництво) пов'язана із регресією (-0,41, $p < 0,001$) та інтелектуалізацією (0,26, $p < 0,001$); самозвинувачення пов'язано позитивними кореляційними зв'язками із компенсацією (0,4, $p < 0,001$) та заміщенням (0,26, $p < 0,001$), також із компенсацією пов'язане саморозуміння (-0,37, $p < 0,001$).

Низький рівень самоствавлення підтримується роботою таких механізмів захисту ($p < 0,001$): самоповага пов'язана із регресією (-0,76) та заміщенням (-0,32); очікування позитивного ставлення інших пов'язане із компенсацією (-0,29) та заміщенням (-0,32); самоінтерес – із компенсацією (0,33) та інтелектуалізацією (0,32), слід звернути увагу на те, що для підвищення самоінтересу важливе включення в роботу зазначених механізмів; самопослідовність пов'язана із регресією (-0,49) та заміщенням (-0,5); самозвинувачення – із запереченням (0,32), витісненням (0,53), заміщенням (0,36); саморозуміння пов'язане із регресією (-0,51), проекцією (-0,35) та реактивними утвореннями (-0,29). Отже, бачимо, що «внесок» у *низький рівень самоствавлення* особистості роблять переважно механізми регресії, витіснення, проекції, реактивні утворення, що може викликати спрощеність схем поведінки, зниження домагань, цілей, наполегливості, або й виникнення байдужості. Позитивне значення для *підвищення рівня самоствавлення* має, як виявлено, компенсація та інтелектуалізація.

Враховуючи те, що позитивне ставлення людини до себе розглядається як умова, що сприяє самореалізації, негативне – умова, що перешкоджає самореалізації, й конфліктне – умова, що одночасно і сприяє, і перешкоджає самореалізації) [8], ми проаналізували кореляційні зв'язки показників самоствавлення із показниками самоактуалізаційного теста.

При високому рівні самоствавлення такі його характеристики, як самоповага, аутосимпатія, самоприйняття пов'язані значимими (на рівні

$p < 0,001$) позитивними кореляційними зв'язками із такими шкалами самоактуалізаційного теста:

– «компетентність в часі» (здатність сприймати життя цілісно) – коефіцієнти становлять (0,28; 0,24; 0,37);

– «підтримка» (0,25) (свідчить про відносну незалежність людей із високими показниками самоствавлення у своїх вчинках, прагненні керуватися в житті власними цілями і принципами);

– «ціннісних орієнтацій» (0,28; 0,34) (досліджувані поділяють цінності, характерні для самоактуалізуючої особистості);

– «сензитивності до себе» (0,26) (визначає, в якій мірі усвідомлюються і рефлектуються власні потреби і почуття);

– «прийняття агресії» (0,28) і «контактності» (0,28) (означає здатність людини приймати свою дратівливість, гнів і агресивність як звичайний прояв людської природи і характеризує здатність до швидкого встановлення контактів з іншими людьми).

При середньому рівні самоствавлення виявлено такі взаємозв'язки показників:

– як і в попередньому випадку, самоповага та аутосимпатія пов'язані позитивними кореляційними зв'язками (0,44; 0,5) із компетентністю в часі, однак, в даному випадку, також із останньою характеристикою пов'язане (0,26) очікування позитивного ставлення інших, тобто для підтримки належного рівня самоповаги важливі зовнішні оцінки оточуючих; крім того, компетентність в часі пов'язана негативним зв'язком (-0,34) із самозвинуваченням;

– самоприйняття пов'язане позитивним зв'язком (0,26) із шкалою підтримки;

– самоповага і самоприйняття пов'язані позитивним зв'язком (0,28; 0,35) із шкалою ціннісних орієнтацій, тобто досліджувані також поділяють цінності саморозвитку;

– аутосимпатія та самоприйняття пов'язані позитивним зв'язком (0,23) із гнучкістю поведінки, яка пов'язана негативним зв'язком (-0,27) із інтегральною шкалою самоствавлення;

– самоприйняття пов'язане досить сильним зв'язком (0,49) із шкалою спонтанності, що може призводити до не цілком виваженої поведінки;

– самоінтерес пов'язаний із шкалою уявлень про природу людини (0,25);

– прийняття агресії пов'язане із аутосимпатією (-0,23) та самозвинуваченням (0,32); контактність із аутосимпатією (-0,24), що може сприяти роботі компенсаторних механізмів та виникнення почуття вини, підтвердженням чого може бути пояснення зв'язків із креативністю очікування позитивного ставлення (-0,2) та самозвинувачення (0,27).

При низькому рівні самоствавлення виявлено наступні кореляційні зв'язки:

– компетентність в часі з аутосимпатією (0,22) та очікуванням позитивного ставлення (0,32);

– підтримки із самоповагою (-0,42), самоінтересом (-0,23);

– ціннісні орієнтації із самоповагою (0,31), очікування позитивного ставлення (0,35);

– сенситивність до себе із аутосимпатією (-0,28), очікування позитивного ставлення (0,4), самоприйняття (-0,35);

– уявлення про природу людини із самоприйняттям (-0,45);

– синергії, що означає здатність людини до цілісного сприйняття світу, із самоповагою (0,29), самопослідовністю (0,23), самозвинуваченням (-0,42);

– пізнавальні потреби із очікуванням позитивного ставлення інших (0,43), самоприйняттям (0,24), саморозумінням (0,28);

– креативність із самоповагою (0,41), очікуванням позитивного ставлення інших (0,24), саморозумінням (0,35).

Таким чином, очевидно, що вагоме значення в підтримці високого рівня самоствавлення належить внутрішнім ресурсам особистості, наявності

цінностей самореалізації, оптимальній міжособистісній взаємодії, цілісному самосприйняттю та сприйняттю цілісності життєвого шляху, здатності до рефлексії та синергії.

У зв'язку із кардинальними трансформаціями, що відбуваються в сучасному світі – плинністю і мінливістю цінностей і норм, що супроводжують соціальні зміни, невизначеністю, характерною рисою якої є те, що причинно-наслідкові зв'язки не завжди дають можливість прогнозувати поведінку людини [1, 3], – актуальності набувають питання співвідношення різних тенденцій і різних аспектів самоствавлення, її когнітивного і емоційного компонентів із смисложиттєвими орієнтаціями.

У будь-якому випадку зміна цінностей і норм призводить до перегляду цілей і змісту життєвого шляху людини, спрямованості й результату її самореалізації. Це, безумовно, позначається на цілісності уявлень про себе та інших, викликає необхідність перебудови і трансформації цих уявлень, включаючи компенсаторні та адаптивні механізми захисту самоствавлення, що сприяють збереженню її цілісності і здоланню негативних впливів середовища.

Внесення в аналіз процесу розвитку самоствавлення принципів холізму і самоорганізації дає можливість зробити висновок не тільки про важливість вироблення активної особистісної позиції, але й необхідності поєднання індивідуальних особливостей людини з нормативністю і цінностями, прийнятими в суспільстві.

Аналіз відмінностей смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) при різних рівнях самоствавлення показує, що при високій інтегральній оцінці самоствавлення наявні значимі позитивні кореляційні зв'язки ($p < 0,001$) з усіма шкалами теста СЖО. Зокрема високі показники самоповаги та самовпевненості пов'язані із наявністю перспективних цілей життя (0,35), емоційною насиченістю процесу життя (0,34), достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і уявленнями про його смисл (0,25), переконання в тому, що людині підвладний контроль

свого життя, а вона може вільно приймати рішення і втілювати їх у життя (0,35). А при низькому рівні інтегральної оцінки самоствавлення характерні досить сильні позитивні взаємозв'язки показників всіх шкал теста смисложиттєвих орієнтацій із шкалами самоповаги та очікування позитивного ставлення інших, зважаючи на низькі значення останніх це означає відповідно і відсутність чи низькі значення показників смисложиттєвих орієнтацій.

Висновки

Порівняльний аналіз результатів дослідження за методикою В. В. Століна, С. Р. Пантїлеєва свідчить про те, що система уявлень особистості про себе імплїцитно прагне до підтримки цілісності і гармонійності свого змісту, що знаходить підтвердження в роботах багатьох учених, насамперед Е. Еріксона [10]. Тому, як було показано вище, при високих показниках самоствавлення існують досить тісні і стійкі взаємозв'язки між окремими параметрами системи ставлень особистості, її цілісністю та повнотою, які адекватно поєднуються з більш високим ступенем усвідомленості себе та прагненням будувати плани на майбутнє, наявністю цілей у майбутньому, здатністю визначати шлях саморозвитку. При низьких показниках усвідомленості і диференційованості уявлень про себе виникає тенденція до заниженої самооцінки, самозвинувачення, непослідовності планування і непевності стосовно свого майбутнього.

На основі отриманих результатів можна виділити декілька особливостей опосередкування процесів самодеремінації особистісними параметрами: у розвитку холїстичних тенденцій самоствавлення особистості можна виділити два рівні, які, у свою чергу, опосередковують мотиваційні стратегії особистості, самоорганізацію її учіння і самоздійснення.

Перший рівень опосередкований ціннісними та індивідуальними трансляторами, дія стабілізаційних тенденцій у цьому випадку спрямована на самореалізацію особистості, бачення смислу власного життя в саморозвитку, усвідомленні своєї самобутності, унікальності і цінності для оточуючих.

Другий рівень спрямований на суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя особистості і підтримку психічного здоров'я, активізує її синергетичний потенціал, пов'язаний із загальними закономірностями психічного життя.

Перспективні напрями подальших досліджень

Подальші перспективи досліджень проблеми особистісних основ самореалізації особистості полягають у більш детальному розкритті засад розвитку ресурсів самореалізації та вивчення даної проблеми на інших вікових категоріях, зокрема у дорослих осіб.

Список використаних джерел

1. Андреева, Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Леонтьев, Д. А. Системно-смысловая природа и функции мотива / Д. А. Леонтьев // Вестник Моск. Ун-та. Сер. 14. Психология. – 1993. – №2. – С.3-14.
3. Маслоу, А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.
4. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1998. – 688 с.
5. Сарджвеладзе, Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси : «Мецниереба», 1989. – 206 с.
6. Сарджвеладзе, Н. И. Структура самоотношения личности и социогенные потребности / Н. И. Сарджвеладзе // Проблемы формирования социогенных потребностей. – Тбилиси : «Мицниереба», 1974. – С. 103-107.
7. Слободчиков, В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования : культурные модели школ. – М. , 1997. – Вып. 7. – С. 177-184.
8. Степин, В. С. Самоорганизация и наука : опыт философского осмысления // В. С. Степин, В. И. Аршинов. – М. : Мысль, 1994. – 322 с.
9. Столин, В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 308 с.
10. Эриксон, Э. Идентичность : юность и кризис / Э. Эриксон. – 2-е изд. – М. : Флинта : Изд-во МПСИ, 2006. – 352 с.

PERSONAL MODUS OF FUTURE SPECIALISTS' SELF-REALIZATION

The paper discusses features of personality organization and interrelation between self-realization and personality dimensions at different levels of such an integral indicator as self-attitude. It was found out that realization of personality potential is possible on condition of adequate self-attitude, aspirations and life prospects of a person.

The aim of the paper is substantiate and reveal possible variants of interaction of a holistic "personality" system with its other components: attitude toward others and self-estimation, a desire for self-fulfillment and factors that help to transit virtual states inherent in an integrated system "personality - social environment" into actual behavior.

The obtained results allow us to determine several features of mediation between self-determining processes and personal characteristics.

A negative self-attitude and high-level of expectations of positive attitudes from others together with negativism towards others, which manifests itself in psychological defense mechanisms such as projection, denial or reaction formations, leads to several options, depending on the severity of characteristics.

It is possible to distinguish two levels in the personality holistic self-development, which in turn mediate personal motivational strategies, self-organization for learning and self-realization.

The first level is mediated by value and individual translators; influence of stabilization tendencies in this case is focused on personal fulfillment, on a vision of the own life sense in self-development, on awareness of own identity, uniqueness and value to others.

The second level is aimed at a subjective sense of person's psychological well-being and at support of mental health; it activates synergistic potential, associated with the general laws of psychological life.

Довідка про автора:

1. Сердюк Людмила Захарівна.
2. Доктор психологічних наук, доцент.

3. Завідувач кафедри психології Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
4. e-mail: lzserdyuk@rambler.ru.
5. тел.: +38-067-937-49-04/
6. м. Київ, вул. Строкача б. 3, кв. 130, 03148